

Götene kyrka

Kyrkfolder: 20 kr

GÖTENE KYRKA

Götene kyrka hör arkitektoniskt till de intressantaste av de 28 kyrkor, som enligt Äldre Västgötalagen fanns redan på 1200-talet ”in Chyndahaeredhy”, dvs i Kinne härad.

Den har ovanligt högt, rakavslutat kor och ett kort, högt långhus utan torn.

Det var så anglosaxarna byggde sina kyrkor under århundradena närmast före den normandiska invasionen år 1066.

Västergötland var under 1000-talet föremål för mission av bl a engelska missionärer. Enligt traditionen döptes Olov Skötkonung omkring år 1000 i Husaby källa av den engelske missionären Sigfrid.

Nästan alla kyrkor av denna typ har senare byggts om, utvidgats eller rivits.

Till glädje har Götene kyrka till det yttre fått behålla sin ursprungliga form, och är därmed ett av de värdefullaste monument vi äger över en av de mest betydande epokerna i vårt lands kulturhistoria. Här har i obruten följd predikats Guds ord i över 900 år.

NAMNET

Götene har namn efter kyrkbyn som enligt jordeboken 1568 hade fyra hela och ett halvt hemman och som utgjorde så gott som hela socknen.

Namnets första led, *Göt-* anses betyda gjuta (vatten) från fornsvenskans *gaut*, övertäckt dike, kvarnränna etc. Det kan åsyfta ån som rann genom byn. Sista leden, *-ene*, en form av fornsvenskans *vin*, *vinja* betyder *betesmark*. Namnets innebörd är alltså *betesmarken vid ån*.

EXTERIÖR

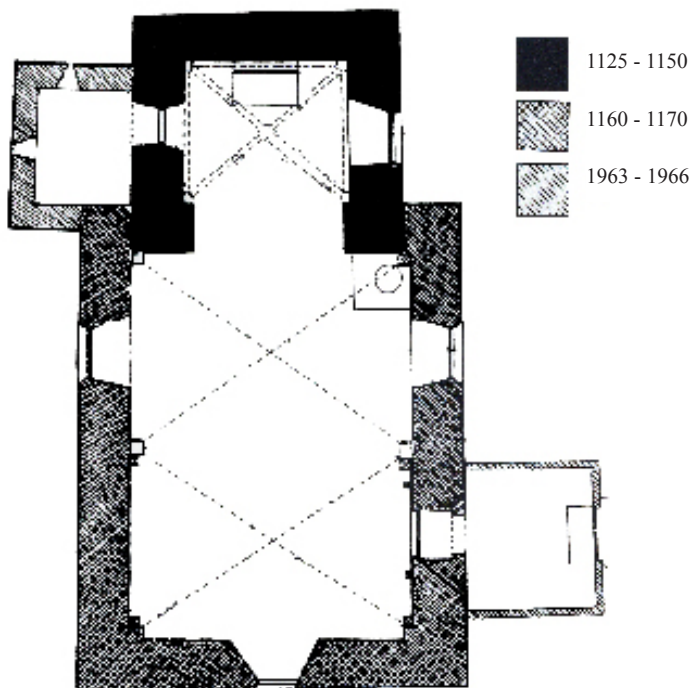
Kyrkan är uppförd i två perioder under 1100-talet (troligen med en stavkyrka som modell). Dess äldsta del är koret och några årtionde senare byggdes långhuset. En stock vid takresningen över koret har daterats med C-14 metoden till år 1125.

Murarna är tjocka och består av grovt tillformade stenblock med breda öppna fogar som är avsedda att bilda fäste för putsbeklädnad. Altaret är murat på samma sätt och har den ursprungliga putsen bevarad.

Under en period har det mitt på långhuset funnits en takryttare eller ett torn. Några uppgifter om när detta torn byggdes finns inte, men i ett sockenprotokoll från 1830 står att man beslutat riva det gamla förfallna tornet och uppföra en klockstapel på kyrkans östra sida. Denna revs troligen i samband med kyrkans restaurering 1900 och ersattes av en liknande klockstapel vid kyrkans västra sida, något närmare än den nuvarande klockstapeln som uppfördes 1961.

Sakristian och vapenhuset har troligen byggts till under senmedeltiden. Den byggdes om helt vid den senaste restaureringen 1963-66.

Plan av Götene kyrka med markerade byggnadsperioder

KLOCKSTAPELN

Klockstapelns invigdes 1961. Där finns tre klockor, en är från 1871. År 1961 fick man en stor- och en mellanklocka.

Storklockan har följande inskription:

"År 1960 blev denna klocka gjuten för av kyrkobröderna insamlade medel och såsom gåva överlämnad till församlingen. Sv. ps. 204: v.2 (=En nåd det är att i vårt land Än tempelklockor ljuda/...!)."

På mellanklockan står: *"År 1960 blev denna klocka gjuten på Götene församlings bekostnad."*

En klocka tillverkad på 1700-talet finns i en klockstapel vid församlinghemmet.

INTERIÖR

Kyrkan har från börjat haft öppna takstolar och senare platt trätak. På 1400-talet slogs valven sedan man byggt på långhuset ytterligare några skift.

Från början hade kyrkan endast två små fönster ganska högt upp åt söder, ett i koret och ett mitt på långhusväggen. Rundbågen efter det senare har bevarats och syns utvändigt, snett ovanför det nuvarande fönstret. I samband med valvslagningen tog man upp större fönster, och i fönstret i långhuset sänktes och flyttades för att passa in i valvet. I början av 1700-talet vidgades och sänktes detta fönster ytterligare och ett fönster togs även upp på nordväggen. Möjligen är också fönstret på västväggen ovanför den gamla västporten ursprunglig.

Det stora triumkrucifixet, från kyrkans första tid, antas ha suttit ovanför triumfbågen, som därför måste varit så låg, att öppningen mellan kor och långhus liknat en trång port. Redan på 1400-talet blev denna öppning för låg och trång, varför man vidgade bågen till nuvarande storlek och försåg koret, kanske även långhuset, med väggmålningar som delvis kalkades över på 1700-talet.

Restaureringar under 1900-talet.

1909 togs kormålningarna fram av konservator C W Pettersson.

1934 rengjordes målningarna åter eftersom de sotats ned av rök från kaminen.

1963-66 byggdes vapenhus, sakristia och orgelläktare ändrades under ledning av arkitekten vid Riksantikvarieämbetet professor Erik Lundberg.

KYRKORGELN

Kyrkorgeln är byggd 1966 av Magnussons orgelbyggeri AB, Göteborg. Den har 20 stämmor, fördelade på två manualer och pedal.

GRAVSTENAR

Inne i koret står en **minnessten** (157 x 118 cm) med en lång levnadsteckning på latin över Dr Magnus Detterberg, om vilken man bl a kan läsa att han var *"den ärevördige tidigare lektorn av första graden i teologi vid det kungliga gymnasiet i Skara, pastor i Göthene församling och prosten i detta distrikt, den vördnadsvärde doktor, stor teolog, kunnig i många språk, ren i sinn, med snövita seder utan någon förställning, som föddes den - juni 1663 av bederliga föräldrar."* Magnus Detterber dog år 1724. Han anses ha upptäckt hälsokällan i Lundsbrunn.

På golvet i koret finns en **gravhäll** (261 x 134 cm) med inskriptionen: *"Här under vilar salig Prosten och Doctorn Magnus Detterberg"*

Bland gravstenarna märks flera vackra **liljestenar** (1200-tal), dels en i vapenhuset, dels några resta mot kyrkans ytterväggar.

Altaret är murat på samma sätt som kyrkmurarna.

Det har en unik **relikgömma** som sägs innehålla ett av Sankta Helenas fingerben, vilket förvaras i ett litet skrin.

(12 × 7 cm)

Altarskåpet är från 1400-talet.

Det består av ett mittparti och två flygeldörrar. (166 × 132 cm)

I mitten står Kristus som den uppståndne Frälsaren med den korsprydda segerfanan i vänster hand och den högra höjd i en välsignande gest. Han är omgiven av ett kvinnligt helgon och 11 apostlar. Överst fr v står Filippos med sitt kors. Jakob d y med en valkarstång. Petrus med sin nyckel. Sankta Helena med ett svärd. Andreas med sitt kors. Tomas med ett vinkelmått. Nedre raden fr v står Paulus med ett svärd, Judas Taddaios med en yxa. Jacob d ä med pilgrimsstav. Bartolomaios med en kniv. Den skägglöse Johannes med en kalk, Simon Kanaaios med en såg.

Sankta Helena

eller **Elin** som hon också kallas, var hemmahörande i Skövde. Hon var en förmögen, givmild och ovanligt from kvinna.

Enligt legenden lär en släkting mördat henne med svärd i Västerby vid Götene då hon var på väg till gudstjänst i Götene kyrka omkr 1160 (eller 1140). Ett avhugget finger fastnade i en buske och detta sades ha undergörande kraft. Bl a ska det ha gett en blind man hans syn tillbaka. På mordplatsen sprang en källa upp, som idag finns på Arlas industriområde, nu med minnessten och plantering omkring. På stenen står: *"Enligt legenden/föll här för mördaresvärd/den ädla, rena/Sankta Helena/stadd på kyrkofärd."*

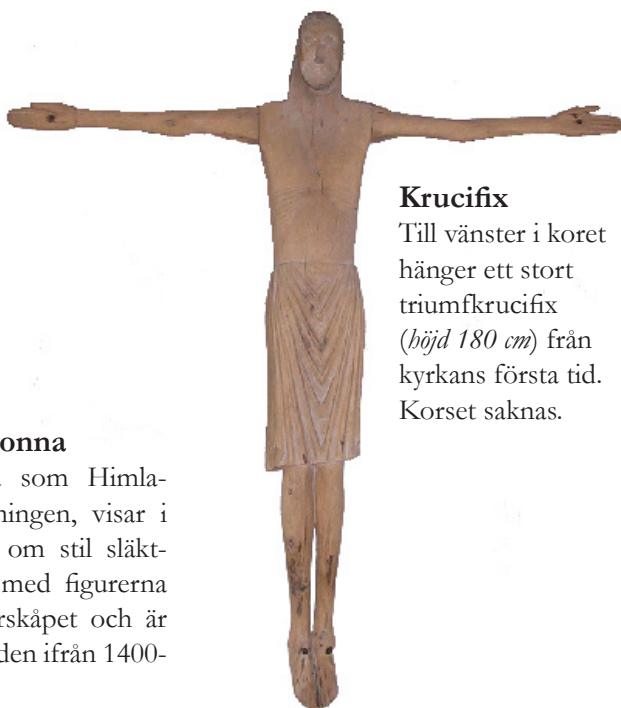
Predikstolen har sk pergamentmotiv, en sengotisk dekoration som liknar utvecklade pergamentrullar. Den är av medeltida konstruktion, men är tillverkad först under Vasatiden. Formen är gotiskt och tillhör den tidigaste gruppen predikstolar som vi äger. Bokstödet med ånglahuvuden har årtalet 1628?

Höjd 99 cm

Madonna

Maria som Himladrottningen, visar i fråga om stil släktskap med figurerna i altarskåpet och är även den ifrån 1400-talet.

Krucifix

Till vänster i koret hänger ett stort triumfkrucifix (höjd 180 cm) från kyrkans första tid. Korset saknas.

Dopfatet i mässing är skänkt av kyrkobröderna 1965.

Dopfunten är från 1100-talet och har stått på samma plats hela tiden förutom en flytt på ca 1 meter. Den har en rak cylinder indelad i 16 fält dekorerade med flätornament och med stavkors. Runt övre kanten ett brett flätband. I Västergötland finns ett fåtal funtar av samma typ bl a i Hangelösa, där stensemästaren signerat sitt verk: *ERGAST: JOHANNES: SCS OLAVVS*, dvs "Johannes högg funten, som är helgad åt s:t Olof". Stensemästaren Johannes har sannolikt tillverkat även Götenefunten.

Dopfunten vilar på ett märkligt postament bestående av två tjocka rundstavar med tvärband, liknande vidjor lindade runt ett laggkärl, som tolkas att de tidigast dopfuntarna varit laggade kärl.

Höjd med sockel 84 cm

KORMÅLNINGARNA

är från 1400-talet

Norra väggen: Överst växer ett dekorativt träd. Mittfältet skildrar Intågnet i Jerusalem: 1. Kristus ridande på åsnan, 2. En man kastar blad och kvistar på vägen. 3. Stadsporten med människor som breder ut kläder.

Nedan **passionshistorien** som fortsätter vidare på östra och södra väggen: 1. Kristus tvär lärjungarnas fötter, 2. Nattvarden, 3. De sovande lärjungarna i Getsemane, 4. Kristus i bön med blicken riktad mot kalken med pinoredskapen 5. Kristus förråds av Judas, 6. Kristus inför Herodes, 7. Kristus be-spottas och förs inför Pilatus, 8. Pilatus tvär sina händer, 9, Kristus gisslas, 10. Törnekröningen, 11. Kristus bär sitt kors till Golgata. (Korsfästelsen och ev någon mer scen saknas), 12. Maria med sin döde son.

Högst upp på östra väggen är nådastolen som symboliserar Treenigheten. *Se bild ovan.*

Gud Fader med den korsfäste Sonen i sina händer. Den helige Ande i form av en duva svävar över korset. Närmast på båda sidor om Nådastolen står Maria och Johannes i förbön för människorna, vilket är mycket ovanligt i samband med Nådastolen. Vanligtvis förekommer de på var sida om Kristus som Ärones Konung i Yttersta Domen.

I rundlarna runt Nådastolen ses evangelistsymbolerna: Matteus-ängeln, Johannes-örnen, Markus-lejonet, Lukas-oxen. Utanför står två musicerande änglar och längst ut två helgon, t v S:ta Dorotea med sin korg fylld av frukt och rosor, t h S:ta Barbara med ett torn i handen.

Då Dorotea år 300 led martyrdöden för sin tro, hånade Teofilos henne och bad, att hon skulle sända honom en korg rosor och frukt från paradiset, vilket hon lovade. Undret skedde och Teofilos lät döpa sig.

Barbara hölls av sin far fången i ett torn för att skyddas mot farlig påverkan. Hon kom ändå i kontakt med kristendomen och lät döpa sig. Fadern lät avrätta henne, men träffades av en blixtnedslagen och döddes. S:t Barbara anropades därför bli om skydd vid åska.

Högst upp på **sydväggen** står jungfru Maria med Jesusbarnet omgiven av en strålkranz eller mandorla. Vid hennes sida står fem kvinnliga, krönte helgon av vilka bara ett har sitt attribut kvar, nämligen Barbara med sitt torn närmast till höger om Maria. Helgonet längst ner till vänster har tyvärr ett för otydligt attribut i handen för en tolkning. Ev. rör det sig om de fyra s k huvudjungfruarna: Katarina av Alexandria, Barbara, Margareta och Dorotea. Den femte, stående som nummer två från vänster, saknar mantel och är kanske avsedd att föreställa Elin av Skövde, kyrkans skyddshelgon.

I **korvalvet** finns åtta av apostlarna i helfigurer omslingrade av s k vadstearankor. I valvkappan mot öster ses Filippos med korset, Petrus med nyckel, mot söder ses Johannes med kalken, Bartolomeios med kniven. Mot väster ses Judas Taddaios med yxan och trohugen Tomas med en lans. Mot norr ses Jakob den äldre i pilgrimshatt och med stav i handen samt Paulus med svärdet.

I triumfbågen skildras skapelsehistorien. Med början ovanför biskopen ser man hur Gud skiljer ljuset från mörkret. Nästa rundel, Gud skapar och jorden och växterna. Vidare: Gud skapar sol och måne, fiskarna, fyrfotadjuret, Adam och slutligen Eva av Adams revben. I den åttonde medaljongen välsignar Gud sitt verk. *Se bild nedan.*

Nederst mot norr i triumfbågen står en biskop som kan tolkas både som S:t Sigfrid och S:t Nikolaus.

S:t Sigfrid brukar framställas med en bok och han håller vanligen karet i handen. Det borde även innehålla tre avhuggna huvuden av medhjälparna Unaman, Sunaman och Vinaman och inte som här överkropparna av tre ynglingar. Så avbildas däremot ofta s:t Nikolaus.

Man vill tolka denna biskopsbild som s:t Sigfrid, eftersom han var Västergötlands apostel. Medan han missionerade i Västergötland dödades hans tre medhjälpare nere i Småland, utanför Växjö. När Sigfrid kom dit såg han tre ljus lysa över Helgasjöns vatten och fann de tre avhuggna huvudena i träkar på sjöns botten.

Mitt emot biskopen står tre kvinnliga helgon med pilgrimsstav och radband.

T h ses S:ta Katarina av Vadstena i Birgittineordens dok och kronan med de fem röda rundlarna symboliserande Kristi fem sår. I mitten står förmodligen hennes mor, S:ta Birgitta av Vadstena, som inte brukar avbildas i nunnedräkt. T v står S:ta Helena (eller Elin), Skövdes och Götenes skyddshelgon.

Det är inte Mäster Amund som gjort målningarna som man länge trott, utan en tyvärr okänd målare, som även målat i Hammarö kyrka utanför Karlstad. Han har tillhört den stora grupp målare som räknas till den s k Vadstenaskolan. Målningar visar släktskap med Nils Håkanssons och Vittskövlekretsens måleri, dels i Skåne, dels i Strö på Kålland. Målningarna gjordes omkring 1480.

Det unika med kormålningarna är att Gud Fader är avbildad på tre olika ställen. På östra väggen - sittande i nådas-tolen. I triumfbågen - välsignande skapelsen. Högst upp över triumfbågen på korets västvägg - Guds anlete omgivet av spelande fåglar.

INVENTARIER

Nattvardskärl från 1300-talet.

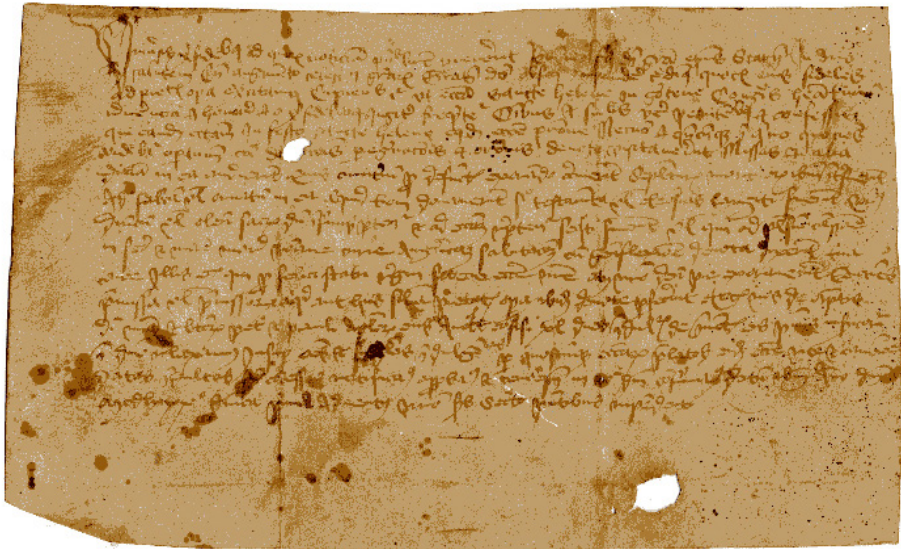
Kalk delvis förgylld. På foten ett krusifix och en inskrift i majuskler: *DE: VERA: VITE: HOC: VAS: POCULA: VITE* (Från det sanna livet frambringar denna bägare livets dryck). På den åttakantiga noden graverade rosor och blad, som bär spår av blå emalj.

Patenen har en graverad Agnus Dei-framställning: Guds lamm, bärande korsfanan och en inskrift i majuskler: *CONSTAT: IN: ALTARI: CARNEM: DE: PANE: CREARIISTE: CIBVS: DEVS: EST: QVI: NEGAT: HOC: REVS: EST:* (Det står fast att vid altaret skapas kött av bröd, detta är gudomlig näring. Den som förnekar det han är irlärig.)

Timglas

Timglas med fyra glas hör till predikstolen och bör ha samma årtal, 1628, eller något senare.

Avlatsbrev från 1480. Förvaras i Skara stifts- och landsbibliotek.
Översättningen från latinet, är gjord av prof. Sven Blomgren, Vänersborg.

"Alla kristtrojna, till vilkas kännedom detta brev kommer, hälsar Brynolf, av Guds nåde Biskop av Skara, med önskan om ökning av himmelska nådegåvor. Vi tro oss göra Gud en välbehaglig tjänst, så ofta vi mana hans trojna till fromhetens gärningar. Då vi alltså önska, att S:ta Helenas kyrka i Götene måtte hållas i tillbörlig vördnad och beder och ständigt besökas av de kristtrojna, så skänka vi i förlitande på den allsmäktige Gudens barmhärtighet och hans heliga apostlar Petri och Paul föredöme barmhärtighet i Herren 40 dagars avlat på dem ålagda botövningar till alla och envar, som uppriktigt ångra sig och bekänna, vilka vid festen för S:ta Helena, denna kyrkas beskyddarinna, och även när som helst på året, så ofta det synes lämpligt, med fromma gärningar, vällfärder och böner fromt besöka samma kyrka, i henne ähöra mässor och andra gudstjänster, gå omkring dess kyrkogård under bön för de avlidna, darsammastädes deltaga i de dödas begravningar, till dess byggnadskassa eller utrustningen i benne giva någon egendom, vare sig de skänka testamenteriska gåvor eller allmosor, så ofta de följa med, då Herrrens lekamen och den heliga oljan bäras till sjuka och bäras tillbaka till kyrkan, eller åt dem, som vid klockringningen på aftonen och morgonen och enligt den romerska kurians sed under fromt knäfall tre gånger uttala änglahälsningarna, och även till dem, som fromt bedja om ett lyckligt tillstånd för Sveriges rike, vår kyrka och vår härskare, så ofta som de darsammastädes from utföra ovannämnda gärningar eller någon av dem eller dessa liknande fromma gärningar o.s.v. Därutöver bekräfta, godkänna och bestyrka vi medelst innehållet i detta brev i Herrans namn alla de avlater och var och en för sig, som, genom vilka kyrkornas prelater det vara mände, i vederbörlig ordning och enligt kanonisk rätt givits, beviljats eller medgivits samma kyrka. Givet darsammastädes i Herrrens år 1480 på första söndagen i Advent under vårt privatsigill, som hänger under detta brev."

Svenska kyrkan

GÖTENE PASTORAT

Skolgatan 1

533 31 GÖTENE

tel. 0511-28500

www.svenskakyrkan.se/gotene

2015